

Ekklesia Breda 3 juni 2018

Serie: Johannes-evangelie (slot); thema: "ik ben-woorden"; gelezen: diverse verzen Joh,6-15

Toespraak Franck Ploum

1

'Wie moet ik zeggen dat mij gestuurd heeft? Zeg: *Ik ben die ik ben*, heeft mij gestuurd'. Zo wordt Mozes op pad gestuurd, terug naar het volk. Een zwervend volk, op doortocht van oud naar nieuw, vanuit ballingschap op zoek naar vrijheid, maar vooral op zoek naar zichzelf: wie zijn wij, waar is ons thuis, aan wie behoren wij toe? Kortom: wat is onze identiteit? Zonder antwoord of op z'n minst een stukje antwoord op de vraag naar identiteit is het lastig om een toekomst op te bouwen. Wie geen antwoord kan geven op de vraag 'wie ben ik?' is ontworteld, ontheemd.

Identiteit is nauw verbonden met het hebben van een naam. Noem iemand bij haar of zijn naam en er kan verbinding, relatie ontstaan. Je kunt je tot en met elkaar verhouden. Ken je iemand naam niet dan is dat en stuk lastiger. Maak je een individueel mens tot onderdeel van een groter geheel, dan wordt het nog lastiger. Of makkelijker, net wat je wilt: de vluchtelingen, de bijstandsgerechtigden, daar zijn makkelijk maatregelen tegen te nemen. Geef je ze een nummer, allemaal dezelfde kleding, dan wordt het nog eenvoudiger. Miljoenen verdwenen zo naamloos de gaskamers in. Ontneem iemand haar of zijn naam en er groeit afstand. Maak een mens tot een naamloos ding en je kunt er mee doen wat je wilt.

2.

In zijn boek 'Moreel erfgoed' beschrijft Bas de Gaay Fortman het proces van ontzuiling, zoals zich dat voltrok vanaf eindjaren vijftig van de vorige eeuw. Hij zag en ziet het als een bevrijdingsproces, uit systemen en structuren die beknelden, beperkten en onvrij maakten en hielden. Maar hij beschrijft ook de andere kant van de ontzuiling, wanneer hij zegt dat na de ontzuiling de ontworteling volgde. Een ontworteling die tot vandaag haar sporen trekt en niet opgelost is. Wie ben ik? Waar hoor ik bij? Onbeantwoorde vragen naar identiteit die angstig maken, argwanend - ze moeten altijd mij hebben, en niemand die voor mij opkomt, en het zal wel tegen mij gericht zijn - die doorwerken in vele maatschappelijke discussies, waaronder het migrantengesprek en het islamdebat. De thuisbedding werd verlaten, maar voor veel mensen is er niets in de plaats gekomen, ze leven morrend in de woestijn, zoekend naar een nieuw thuis, ze missen een gedeelde normativiteit, een gedeeld moreel kader. De boze witte burger die het gevoel heeft dat hem alles ontnomen wordt. De vleespotten van de verzuiling waren toch zo erg nog niet, beter dan de vragenwoestijn waarin ik op alles zelf alle antwoorden moet vinden en er niemand is die ze mij geeft.

Israëlieten bouwen in de woestijn het gouden stierkalf. Mozes trekt zich terug op een berg en vraagt zich af hoe het verder moet. Tien woorden, tien richtinggevende leefregels, worden hem gegeven. Maar van wie komen ze? *'Ik ben die ik ben – ik ben die in alles wat verandert onveranderlijk blijft.'*

3.

Wie is hij, dat storm en water hem gehoorzamen? Wie is hij dat zulke tekenen kan doen? Wie is hij dat hem het recht geeft zo te spreken? De vraag naar Jezus' identiteit is een rode draad door alle evangelieverhalen en zeker ook door dat van Johannes. Niet vreemd, want het zijn identiteitsverhalen. Ze pogen een groep die op het punt staat los te geraken van de grote zuil van kleurrijk jodendom, een bedding te verschaffen. En ze doen dat niet, ook Johannes niet, door hen een nieuwe identiteit te geven, maar door hen terug te brengen naar de kern: 'Ik ben die ik ben' – Ik zal er Zijn'. Die bevrijdende God daarin zijn jullie geworteld.

In dat licht staan ook de 'Ik ben-woorden' van Jezus. Deze woorden waarin Jezus met betrekking tot zijn identiteit verwijst naar God, riepen ongetwijfeld herkenning op bij de toehoorders. Het is echter ondenkbaar dat deze verwijzing een identificatie of vereenzelviging zou betekenen. Dat zou voor

iedere jood, van links tot rechts, van orthodox tot liberaal, dat zou ook voor de volgelingen van Jezus volstrekt ondenkbaar en verwerpelijk zijn geweest. Het 'ik ben' dat Johannes Jezus laat zeggen, betekent dan ook niet een is-gelijk, maar een ver-gelijk. Voor de gemeente van Johannes heeft God zich nooit eerder zó geopenbaard als in Jezus. (zie ook: J. Nieuwenhuis, Het laatste evangelie 1, 196).

Zeven keer 'Ik ben' – Johannes kan het niet laten om steeds weer te rijmen op het scheppingsverhaal. Dat verhaal van nieuw begin uit chaos en leegte, uit verwarring en woestijn. Daarmee wortelt hij Jezus in het verhaal, de traditie van Abraham en Sara, van Mozes en de profeten. De gemeente van Johannes staat niet los, maar is ingebed, wat anderen daar ook van zeggen. Dat wordt echter niet herkend en erkend door de Judeeërs rond het heiligdom, zij willen niets van hem weten en klagen hem aan. In die spanning staat de Johannesgemeente, in de overwegend Grieks sprekende diaspora: wij vinden dat wij er bij horen, maar onze Messias is door de Romeinen, met hulp van de tempelelite, veroordeeld en vermoord. Wij vinden dat we erbij horen, maar we raken steeds meer in een isolement, we verlaten of worden gedwongen de tempel te verlaten.

4.

Dit laatste spanningsveld, waarin op het spel staat waar en waarin je religieus geworteld bent en waar je thuis hoort, zal voor velen van ons herkenbaar zijn. De meesten van ons komen uit die brede traditie van katholieke en protestantse kerken. We voelen het nog in alle vezels. En tegelijk ervaren velen de pijn van het verlaten of gedwongen verlaten van die tempel. Anderen hebben deuren bewust dichtgedaan of voelen zich er juist tot op vandaag thuis. Hier zijn we een beetje Johannesgemeente. We staan aan de rand, maar voelen ons verbonden. We staan open voor gesprek, maar stappen niet meer in welke zuil dan ook. Maar de bedding is ons thuis, die moreel ethische, normerende bedding, van bevrijdende woorden.

Ekklesia, gemeente, volksvergadering zijn, is geen nieuwe bedding maken, en zeker geen nieuwe kerk oprichten, maar is blijven zoeken naar wat uit de traditie inspireert en houvast geeft. Is openstaan voor alles wat dat bijbelse verhaal ons te vertellen heeft en ervaren

Hoe het ons brood geeft voor onderweg,
en ons verlicht, als nooit dovend licht;
hoe het deuren opent naar de toekomst,
en ons aanstuurt, richting geeft als een herder;
hoe het ons optilt boven de levende dood uit,
en schuurt als waarachtigheid;
hoe het ons te drinken geeft, kostbare wijn.

Kortom, het verhaal van 'Ik ben die is', het verhaal van Ik zal er Zijn, bevestigt ons, klaagt ons aan en stelt ons op scherp, omdat het gefundeerd is in het bestaan van een God die ons dagelijkse bestaan te boven gaat. Een God die gehoord heeft en is afgedaald, die trouw bleef en vol ontferming. En dat ook van ons vraagt, vooral jegens allen die naamloos zoekend, zonder verbinding door het leven gaan, en die zoeken naar een mens, een groep, een land, een volk dat zegt: kom in ons midden, hier ben je thuis. Hier mag je zijn, IK BEN voor jou: herder en licht, brood en wijn, open deur en bevrijding uit leven dat geen leven is.

Die God, die Ene! Die ons nabij kwam in Messias Jezus. Daarin ligt onze identiteit, daarin zijn wij geworteld, in die geestkracht willen we leven: kom dan geest waai!

Dat het zo moge zijn.